

УДК 37.013.42:371.633

Тетяна Журавель

ORCID iD 0000-0002-5319-3614

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,
t.zhuravel@kubg.edu.ua

Марина Снітко

ORCID iD 0000-0001-6340-3542

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,
m.snitko@kubg.edu.ua

СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ В М. КИЄВІ

У статті проаналізовано стан функціонування сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у м. Києві, а також сформовано рекомендації щодо їх розвитку, зокрема для влаштування дітей з інвалідністю. Автори звертають увагу на тенденції щодо загальної кількості, статі, віку усиновлених дітей, дітей, переданих під опіку/піклування, дітей, які виховуються у прийомних сім'ях і дитячих будинках сімейного типу, зокрема, дітей з інвалідністю. У статті наводяться проблемні аспекти влаштування дітей з інвалідністю у сімейні форми виховання та шляхи їх подолання.

Ключові слова: дитячий будинок сімейного типу; діти з інвалідністю; діти, позбавлені батьківського піклування; діти-сироти; опіка; піклування; прийомна сім'я; сімейні форми виховання; усиовлення.

© Журавель Тетяна, Снітко Марина, 2017

Вступ. У січні 2005 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», що має на меті визначити правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа. Наступним кроком стало затвердження у 2007 році Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

підклування на 2007 – 2017 роки (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 року № 1242). Програмою для досягнення її мети (створення умов для реалізації державних гарантій і конституційних прав для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування) передбачено вжити ряд заходів, серед яких першочерговими є: (1) забезпечення пріоритетності влаштування зазначених категорій дітей в сімейні форми виховання та (2) зниження рівня інституалізації дітей, зокрема тих, які мають інвалідність.

Попередній аналіз стану реалізації вищезначеної державної цільової програми, дія якої цього року завершується, дозволяє констатувати, що процес реформування, а, в першу чергу, розширення сімейних форм виховання за для виведення дітей з інтернатних закладів, відбувається не надто високими темпами, а ситуація у м. Києві за останні роки також не набрала вагомого поступу вперед (Губерт Г., 2015, с.89).

Аналіз останніх публікацій дозволяє зробити висновки, що проблемі становлення та розвитку сімейних форм опіки дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, подолання соціального сирітства приділяло увагу чимало українських дослідників, серед яких О. Безпалько, Л. Волинець, І. Зверева, З. Кияниця, Г. Лактіонова, Л. Лоріашвілі, Г. Постолюк, С. Тунтуєва, Ю. Удовенко та інші. У працях зарубіжних науковців теж представлені окремі аспекти розбудови сімейних форм виховання для дітей, які втратили батьків. Особливо цінними в контексті нашого дослідження є наукові доробки наступних авторів: С. Александера (Alexander, S.), Дж. Артуса (Artus, J.), К. Болгера (Bolger, K.), К. Гендерсона (Henderson, C.), Л. Гілберта (Gilbert, L.), М. Кампа (Campa, M.), Дж. Клевенса (Klevens, J.), П. Моріса (Morris, P.), С. Фалертон (Fullerton, C.), Дж. Фішера (Fisher, J.), Б. Форстона (Fortson, B.) та інші.

Мета статті – проаналізувати функціонування сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у м. Києві станом на 1 січня 2016 року та сформулювати рекомендації щодо їх розвитку, зокрема для влаштування дітей з інвалідністю.

Сучасний стан функціонування сімейних форм виховання у м. Києві.

Відповідно до Закону України від 13.01.2005 р. № 2342-IV «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», визначено такі сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення; встановлення опіки та піклування; передача до прийомної сім'ї (далі – ПС); передача до дитячого будинку сімейного типу (далі – ДБСТ).

Функції щодо сприяння в усиновленні, влаштуванні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку, піклування, до ПС та ДБСТ, а також здійснення контролю за їх утриманням і вихованням у сім'ях усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків та батьків-вихователів, покладено на 10 районних служб у справах дітей м. Києва. Служба у справах дітей та сім'ї Київської міської державної адміністрації (далі – ССДС) здійснює контроль та координує роботу районних служб, а також надає методичну допомогу.

При цьому на Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Київської міської державної адміністрації (далі – КМЦ СССДМ) здійснює: підготовку кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі, опікуни, піклувальники, патронатні вихователі, за результатами якої готуються рекомендації ССДС щодо адекватності мотивації та готовності осіб для прийняття дитини у родину; навчання для прийомних батьків, батьків-вихователів з метою підвищення їх виховного потенціалу, підтримки сприятливого психологічного стану батьків. Мережа з 10 районних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – ЦСССДМ) здійснює соціальне супроводження опікунів, піклувальників, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, сімей патронатних вихователів, а також, за зверненням, родин усиновлювачів.

Найбільш пріоритетною формою влаштування дітей є *усиновлення*. Процедуру усиновлення регламентовано Сімейним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, постановою Кабінету Міністрів України від 8.10.2008 року № 905 «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей».

За даними ССДС в останні роки відбулися зміни щодо запиту кандидатів в усиновлювачі в частині віку дітей. Якщо раніше кандидатами віддавався пріоритет дітям до 1 року, то сьогодні вік дитини, яку хочуть усиновити, становить від 2 до 3 років. Найчастіше кандидати пояснюють свій вибір небажанням залишати на тривалий час роботу через ризик її втрати. Кандидати частіше висловлюють готовність і усиновлюють по двоє біологічно рідних дітей, якщо це діти віком до 6 – 7 років, більш складна ситуація виникає, якщо один із братів/сестер переходить до підліткового віку.

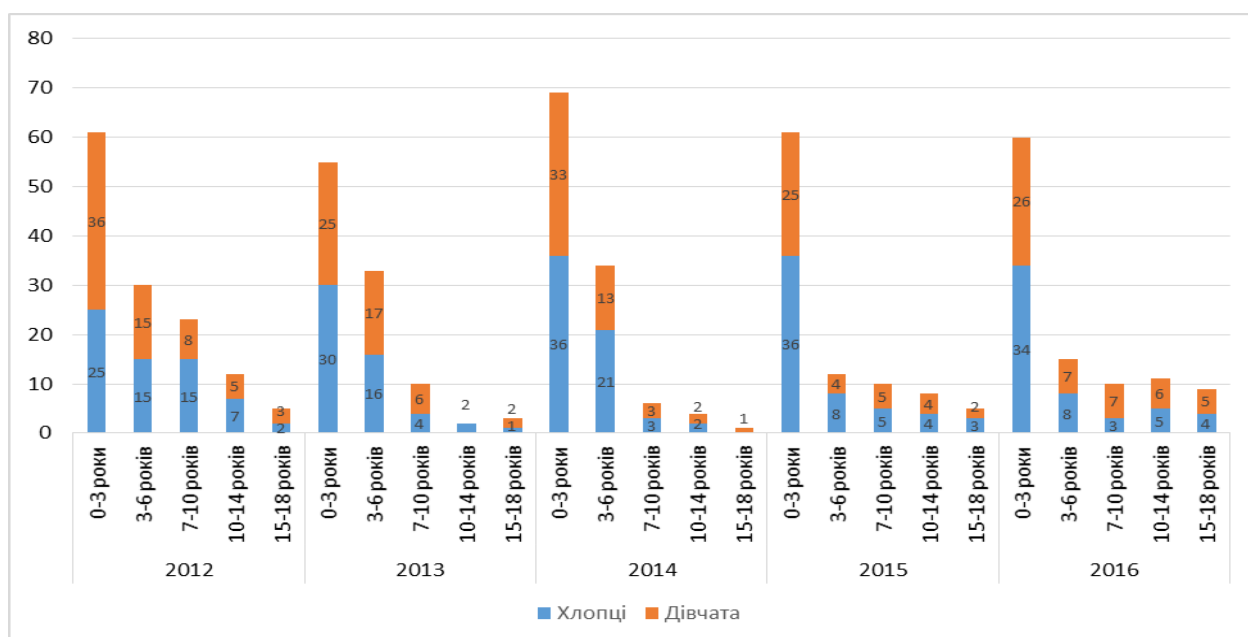
Кількість усиновлених дітей за останні п'ять років подана у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Загальна кількість усиновлених дітей

Рік	Кількість усиновлених дітей	З них: кількість дітей з інвалідністю
2012	131	13
2013	103	10
2014	114	7
2015	96	10
2016	105	14
Всього:	549	54

Аналіз даних, наведених у Таблиці 1, показує, що наразі не спостерігається тенденція до зростання загальної кількості усиновлених дітей. Дітей з інвалідністю за 5 років усиновлено лише 9,8% від загальної кількості. Водночас, протягом 2016 року було усиновлено найбільшу кількість дітей з інвалідністю (порівняно з попередніми роками).

Рис. 1. Вік та стаття усиновлених дітей

На Рисунку 1 представлено інформацію щодо віку та статі дітей, яких було усиновлено протягом останніх 5-ти років в м. Києві. Як видно з рисунку, серед усиновлених дітей малюки до 3-х років складають найбільшу групу (у 2012 році кількість усиновлень таких дітей складала 46,6% від загальної кількості, у 2013 році – 53,4%, у 2014 році – 60,5%, у 2015 – 2016 роках – 63,5% та 57,1% відповідно). Така ситуація співпадає із загальноукраїнськими тенденціями. Найменшу кількість складає усиновлення дітей підліткового віку (15 – 18 років) – у середньому за 5 років кількість усиновлених підлітків становить 3,9% від загальної кількості усиновлених дітей. Найбільше підлітків було усиновлено у 2016 році (9 осіб – 8,6% від загальної кількості усиновлених дітей). Кількість усиновлених за 5 років хлопців та дівчат є майже рівною (52% та 48% відповідно).

Як за даними ССДС, так і за результатами ряду соціологічних досліджень (Український інститут соціальних досліджень, 2016) мотивація, яку висловлюють кандидати в усиновлювачі готуючись до прийняття дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, у 75% визначається бажанням реалізувати себе в ролі батьків, у 20% – заміщенням біологічної дитини, яку батьки втратили, у 5% – інші причини, серед яких релігійні переконання, соціальне схвалення та імідж, відпрацювання власної травматизації. Аналіз статистичних даних показав, що домінуючою віковою групою серед усиновлювачів є особи 35 – 49 років (52%),

наступною – 28 – 34 років (39%), вікові групи до 28 років та старші 50 років мають 5% та 4% відповідно.

Порядок передачі дітей на виховання *опікунам/піклувальникам* відбувається відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини».

Особливостями встановлення опіки/піклування в м. Києві є те, що опікунами/піклувальниками стають особи чи сім'ї, які: (1) є родичами дитини (частка саме таких опікунів за останні 5 років зростає з 84,6% до 88%); (2) не є родичами дитини і могли б стати прийомними батьками, проте не мають можливості пройти навчання повним складом сім'ї (чоловік і дружина) та існують ще деякі розбіжності у вимогах до кандидатів, пройшовши навчання, опікуном стає хтось один; (3) не є родичами дитини і мають намір взяти під опіку чи піклування дитину, місцем походження якої є інший регіон: ставши кандидатами в опікуни, особи можуть звертатися і отримувати інформацію про дітей, які потребують влаштування в сімейні форми виховання, на районному рівні в ССД за місцем перебування дітей на обліку); (4) мають кінцевою метою саме усиновлення дитини.

Детальніше зупинимося на четвертій особливості призначення опіки/піклування в м. Києві. Судова процедура усиновлення більш тривала (в середньому – 6 – 9 місяців), кандидати в усиновлювачі, пройшовши навчання повним складом сім'ї, одночасно можуть стати на облік і як кандидати в усиновлювачі, і як кандидати в опікуни. Заяви про призначення опіки розглядаються упродовж місяця, після чого дитина передається в сім'ю опікуна, а вже після цього вони звертаються до суду щодо її усиновлення. При такому підході, позитивним для психічного розвитку та формування особистості дитини в цілому є те, що дитина на декілька місяців раніше вибуває з інституційного закладу. Також в подальшому це полегшує судову процедуру усиновлення, оскільки дитина в цей час вже проживає в сім'ї опікуна і заява про усиновлення буде розглядатися в суді за місцем проживання дитини. Так, щороку в середньому до 40 дітей влаштовуються в сімейні форми саме таким шляхом.

Кількість дітей, переданих під опіку/піклування, протягом останніх п'яти років подано у Таблиці 2.

Таблиця 2.

Кількість дітей, переданих під опіку/піклування

Рік	Кількість дітей, переданих під опіку/піклування
2012	339
2013	364
2014	298
2015	335
2016	346
Всього:	1682

Загалом у 2016 році у м. Києві під опікою знаходиться 2130 дітей, з них 157 дітей з інвалідністю (7,4% від загальної кількості дітей).

Відповідно до даних, отриманих від ССДС КМДА, протягом останніх трьох років спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей, які щороку передаються під опіку/піклування.

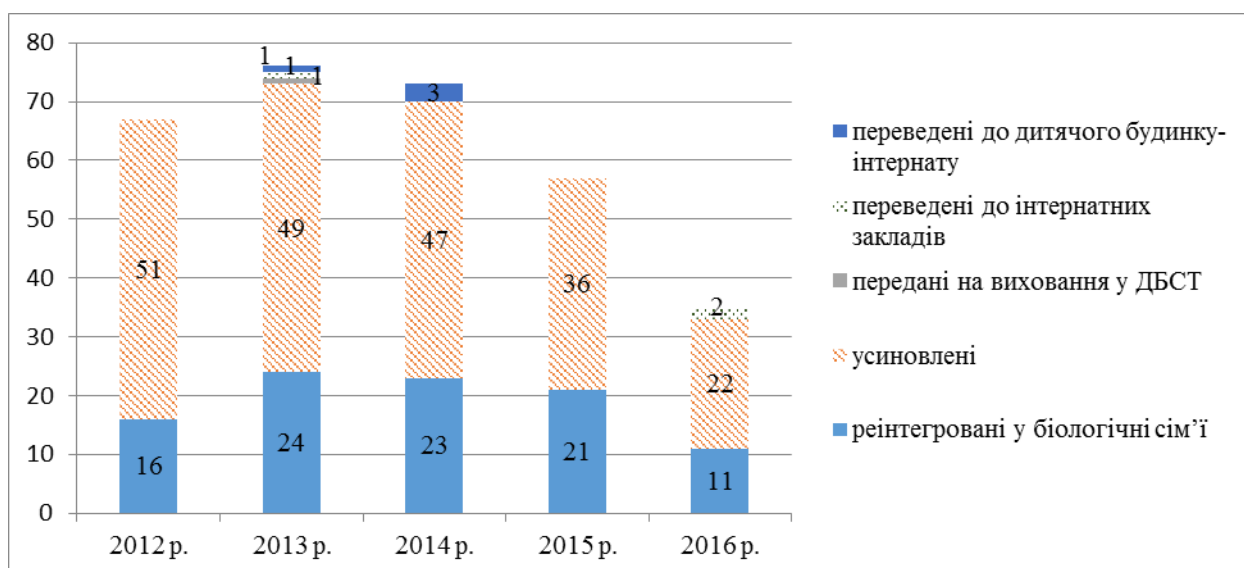

Рис. 2. Кількість дітей, переведених в інші форми виховання

З-під опіки/піклування у інші сімейні форми опіки (зокрема і у біологічну сім'ю) переміщується найбільша кількість дітей. На Рисунку 2 представлено кількість дітей, виведених з-під опіки/піклування, у інші форми виховання.

Так, до дитячих будинків-інтернатів та інших інтернатних закладів за 5 років було переміщено трьох дітей, всі три випадки пов'язані з тяжкою інвалідністю,

обумовлені психічними захворюваннями, та неспроможністю опікунів/ піклувальників впоратися із вихованням дитини. Одна дитина була передана на виховання у дитячий будинок сімейного типу. Позитивним є той факт, що із загальної кількості дітей, яких було виведено з-під опіки/піклування за останні роки, 30,8% дітей було реінтегровано у біологічні сім'ї, також кількість усиновлень дітей є протягом п'яти років є стійко високою та складає 66,5% від всіх випадків переміщення.

Створення *прийомних сімей* регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 565 «Про затвердження положення про прийомну сім'ю» (зі змінами), *дитячих будинків сімейного типу* – Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» (зі змінами).

Останні роки в місті Києві декілька ПС перереєстровано в ДБСТ. Це відбулося у тих випадках, коли прийомні батьки відчували в собі сили та ресурси для виховання більше ніж 3 – 4 дітей. Поряд з цим практика показує, що максимальне наповнення ДБСТ (10 дітей) призводить до швидшого емоційного вигорання батьків-вихователів. Оптимальне наповнення ДБСТ – це 7 – 8 дітей. Середня наповненість дітей в ДБСТ в місті Києві становить сьогодні – 7,5.

Кількість створених прийомних сімей за останні п'ять років та чисельність дітей, які в них виховуються, подано у Таблиці 3.

Таблиця 3.

Загальна кількість прийомних сімей в м. Києві та дітей, які в них виховуються

Рік	Загальна чисельність ПС	З них – новостворених ПС	Чисельність дітей, які виховувалися в ПС	З них – дітей з інвалідністю
2012	39	7	54	3
2013	41	7	54	6
2014	43	6	56	7
2015	42	2	58	9
2016	40	2	50	11

Відповідно до даних, наведених у таблиці, прослідковується вищезазначена тенденція до зростання влаштування дітей з інвалідністю у ПС, так, порівняно з

2012 р., у 2016 р. таких дітей влаштовано в ПС втричі більше. При цьому, негативною тенденцією є те, що останніми роками намітилася тенденція до зменшення чисельності створення нових ПС, так, у 2015 – 2016 рр. таких сімей створено втричі менше, ніж у попередні роки.

Як видно з Рисунку 3, найчисельнішою віковою групою у прийомних сім'ях є діти 10 – 14 років. Є поодинокі випадки влаштування дітей до 3 років, а також 3 – 6 років, що переважно пов'язано зі спільним влаштуванням у родину старших братів або сестер таких дітей.

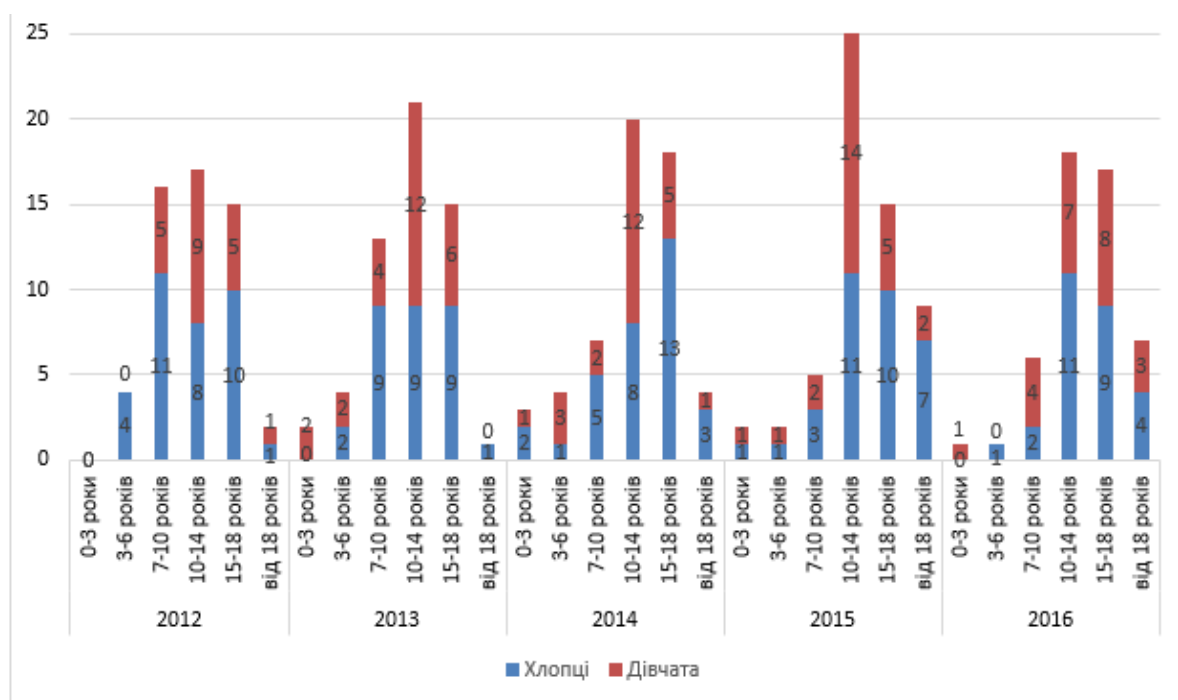

Рис. 3. Вік та стать дітей, які виховуються у прийомних сім'ях

З прийомних сімей реінтегровано у біологічну сім'ю за 5 років було 1 дитину, 2 дитини було усиновлено, у 2013 році найбільша кількість дітей була передана до ДБСТ (12 дітей) у зв'язку з реформуванням двох ПС у ДБСТ, 1 дитину було переміщено до дитячого будинку-інтернату у зв'язку з інвалідністю (психічне захворювання), з особливостями якої самостійно прийомні батьки не впоралися.

Кількість створених ДБСТ за останні п'ять років та кількість дітей, які в них виховуються, подано у Таблиці 4.

Таблиця 4.

Рік	Загальна кількість	З них – новостворених	Кількість дітей, які	З них – дітей з інвалідністю	Кількість молоді від 18
-----	--------------------	-----------------------	----------------------	------------------------------	-------------------------

	ДБСТ	ДБСТ	виховувалися в ДБСТ		років у ДБСТ
2012	12	0	83	7	5
2013	15	3	101	7	9
2014	19	5	127	11	7
2015	20	3	136	8	6
2016	21	1	158	9	16

Дані, представлені у таблиці, ілюструють, що кількість ДБСТ щороку зростає (за 5 років зросла майже вдвічі), відповідно, зросла й кількість дітей, які виховуються у ДБСТ (з 2012 р. – на 72%). Водночас новостворених ДБСТ у 2016 р. в п'ять разів менше, ніж, наприклад, у 2014 р.

Рисунок 4 демонструє, що у ДБСТ найчисельнішою віковою групою є діти з 6 років. На жаль, більш детальна інформація щодо віку дітей Консультантом отримана не була. Так само, як і у ПС, існують поодинокі випадки влаштування дітей до 3 років, а також 3 – 6 років, що переважно пов'язано з тим, що у цю ж родину було влаштовано їх старших братів або сестер.

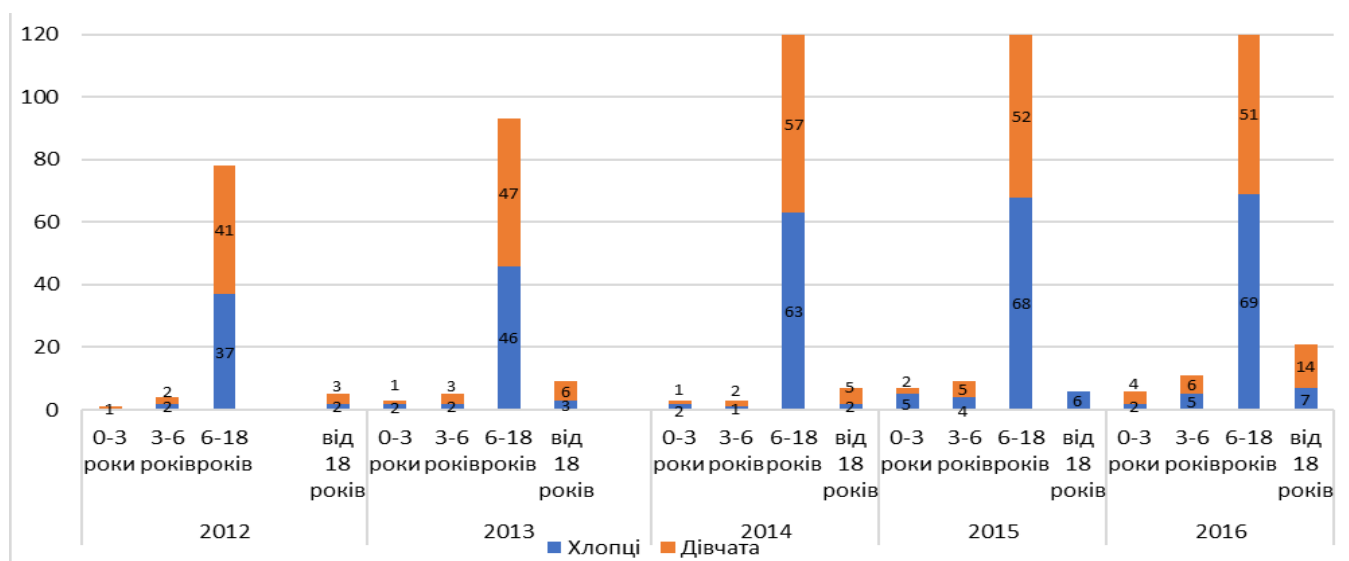

Рис. 4. Вік та стать дітей, які виховуються у дитячих будинках сімейного типу

Щодо дітей, яких було переміщено з ДБСТ у інші форми виховання, можна відзначити наступне: реінтегровано у біологічну сім'ю було 3 дитини (всі у 2013 році), 8 дітей було усиновлено (7 – у 2015 році), 1 дитину було переміщено до дитячого будинку-інтернату у зв'язку з інвалідністю (психічне захворювання), найбільшу кількість дітей (22 особи) було працевлаштовано або переведено на навчання у ПТНЗ або ВНЗ).

За останні п'ять років у м. Києві було два випадки скасування усиновлення, які були пов'язані з особливостями як батьків, так і дітей, які виховувалися у цих родинах. У всіх випадках діти мали складну інвалідність, а у сім'ях після усиновлення народилися біологічні діти. На момент звернення усиновлювачів до ССД, рішення про повернення дітей фактично остаточно вже були прийняті батьками, отож рекомендації щодо звернення їх за консультаціями до відповідних служб виявилися безуспішними. З метою попередження та розв'язання кризових ситуацій в родинах, які є непоодинокими, усиновлювачі досить часто звертаються до ССДС та Міського центру дитини, а за останні роки кількість таких звернень збільшилася. Це, вочевидь, пов'язано з тим, що більшість кандидатів в усиновлювачі в місті Києві проходять навчання за програмою підготовки громадян, які виявили бажання усиновити дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування.

За період 2012 – 01.09.2016 рр. завершило функціонування декілька ПС через зміну форми сімейного виховання – відбулася перереєстрація їх у ДБСТ, а також за досягненням повноліття дитини, завершення навчання у ВНЗ та усиновлення прийомними батьками прийомної дитини. Одна ПС змінила постійне місце проживання, тому була закрита в м. Києві та відкрита в Київській області. Протягом 2012 – 2016 рр. припинило функціонування 2 ДБСТ: одне у зв'язку з усиновленням батьками-вихователями всіх дітей-вихованців, друге – за досягненням пенсійного віку батьками-вихователями. За ініціативою органу опіки та піклування протягом 2012 – 01.09.2016 рр. у 15 випадках було прийняте рішення про звільнення опікунів/піклувальників за неналежне виконання ними своїх обов'язків.

Для зменшення кількості скасувань усиновлень та звільнення від виконання обов'язків опікунів/піклувальників через неналежне виховання дитини, до нуля, варто розширювати практику функціонування груп взаємопідтримки осіб, які усиновлюють або приймають на виховання у родину дітей (така практика вже існує сьогодні на базі Міського центру дитини), а також мотивувати їх до конструктивного вирішення проблем, які виникають, ще на ранньому етапі, оскільки саме тоді можливе їх найбільш ефективно вирішення. Окрім того, необхідним є

навчання спеціалістів районних ССД та ЦСССДМ щодо ефективної підтримки таких сімей та ефективного надання їм необхідних послуг.

Можливості розвитку сімейних форм виховання у м. Києві. Розширення сімейних форм виховання передбачає збільшення кількості дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які будуть усиновлені, передані під опіку, піклування або ж у ПС чи ДБСТ.

На сьогодні в м. Києві потребують влаштування 106 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, переважна більшість таких дітей мають інвалідність. Окрім створення для них нових сімейних форм, існує ще один шлях – довлаштування певної кількості дітей у вже існуючі форми, зокрема ПС та ДБСТ. Це питання може розглядатися лише в індивідуальному порядку, окремо для кожної дитини та потенційної сім'ї, в яку вона може бути влаштована. В окремих ПС/ДБСТ виховуються лише діти певного віку, відповідно, довлаштованою може бути лише дитина такого ж віку, а краще – молодша за інших вихованців, є сім'ї, куди може бути влаштована лише дівчинка або хлопчик. Необхідно враховувати також ресурсність та готовність прийомних батьків чи батьків-вихователів щодо введення ще однієї дитини у сім'ю та їх можливості щодо перерозподілу часових та особистісних ресурсів між всіма дітьми (введення нової дитини у родину не має порушити ту систему стосунків, які вже склалися у родині, та призвести до зменшення уваги до дітей, які в ній виховуються). У цілому на сьогодні існують можливості довлаштування 2-3 дітей у ПС, та 4-5 дітей у ДБСТ.

Водночас, діти з інвалідністю з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які на сьогодні потребують влаштування у м. Києві, мають складні діагнози та потребують особливих умов виховання, їх влаштування у ДБСТ виключено. Такі діти можуть бути лише усиновлені, влаштовані під опіку/піклування або у прийомну сім'ю, оскільки потребують особливих умов виховання та постійного догляду. Варто зазначити, що більшість з дітей з інвалідністю, які виховуються у сімейних формах в м. Києві, є або ВІЛ-інфікованими, або мають нескладні діагнози, які не потребують особливих умов догляду. Високу кількість ВІЛ-позитивних дітей, які усиновлюються, серед іншого,

можна пояснити також наявністю додаткової спеціальної програми підготовки кандидатів до прийняття в сім'ю дитини з таким діагнозом.

З огляду на вище зазначене, з метою розширення можливостей для створення громадянами нових сімейних форм та влаштування у них дітей, які мають інвалідність, видається за необхідне нижче викладене.

1) У програми підготовки кандидатів додати теми, які розкриватимуть психологічні, медико-соціальні та інші особливості виховання дітей з інвалідністю, а також формуватимуть навички попередження та подолання проблем, які можуть виникати у процесі виховання такої дитини у залежності від її діагнозу. За для підвищення батьківської компетентності потребують також періодичного навчання у формі майстер-класів, семінарів, тренінгів, а також залучення до груп підтримки ті особи, які вже прийняли у сім'ю дитину з інвалідністю. Важливим є залучення до таких заходів психологів, які мають відповідну підготовку, корекційних педагогів, реабілітологів, психіатрів, дефектологів відповідно специфічних потреб дітей з інвалідністю.

2) Витрати на спеціальні медичні послуги для дітей батьки-вихователі та прийомні батьки мають сплачувати самостійно, з коштів державної соціальної допомоги на дитину та за рахунок власних коштів, відповідно високі ціни на медичні послуги та лікарські засоби обмежують можливості задоволення потреб вихованців з інвалідністю. Водночас додаткових витрат потребує створення у оселі безбар'єрного середовища для дитини, яка має відповідні особливості, що так само лягає на плечі батьків. Відповідно, з метою збільшення кількості громадян, які будуть готові прийняти на виховання у свою сім'ю дітей з інвалідністю, необхідно на державному рівні відпрацювати механізм своєчасного та стабільного доступу таких сімей до якісних медичних послуг (зокрема, періодичного проходження дитиною курсів та програм реабілітації, забезпечення необхідними медикаментами тощо), надання їм матеріальної допомоги у придбанні необхідного обладнання для дитини та для створення безбар'єрного простору, сприяння у професійному навчанні, працевлаштуванні дітей тощо. Отже, головними умовами, що могли б

збільшити ймовірність взяти на виховання дитину з інвалідністю, є державна підтримка, достатні можливості для лікування та реабілітації дитини.

3) Розвиток інклюзивної освіти та розширення можливостей для навчання дітей з інвалідністю так само дасть можливість запобігти ряду проблем психологічного та соціально-педагогічного характеру, з якими стикаються сім'ї, що прийняли на виховання дитину з інвалідністю. Відповідно, існування дружнього середовища у громаді позитивно впливатиме на підвищення готовності громадян приймати у свої сім'ї таку категорію дітей.

4) У київській громаді на сьогодні існує брак ефективних соціальних послуг для сімей, які виховують дитину зі складними формами інвалідністю, зокрема тих, які мають психічні порушення. Існуючі 6 центрів при мережі ЦСССДМ та ряд центрів, що створені громадськими організаціями, не задовольняють потреби сімей у підтримці, через це діти з інвалідністю часто опиняються в інтернатних закладах. Отож, запобіганню інституалізації дітей та збільшенню кількості тих осіб та сімей, які будуть готовими прийняти у родину таку дитину, сприятиме розширення мережі спеціалізованих служб, центрів денного перебування, які надаватимуть систематичні послуги дітям з різними формами та типами інвалідності та членам сімей, в яких вони виховуються.

5) З метою привернення уваги суспільства, формування позитивної суспільної думки щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та існуючих форм їх сімейного виховання необхідно є розроблення та постійне оновлення цілісних рекламних кампаній, які враховуватимуть специфіки громади м. Києва і особливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують влаштування в сім'ю.

Висновки. В українському суспільстві в цілому та м. Києві, зокрема, виховання дітей з інвалідністю залишається проблемним питанням, що вимагає окремої уваги. Проведене у м. Києві дослідження сучасного стану розвитку сімейних форм виховання дозволяє констатувати те, що попри налагоджену систему роботи з кандидатами у створення сімейних форм виховання, що існує в місті завдяки зусиллям ССДС, КМЦ ССССДМ, Міського центру дитини, існує брак осіб, які готові

прийняти у родину дитину з інвалідністю. Водночас, невисока кількість тих, хто всиновлює або бере на виховання дітей з інвалідністю, поступово та невеликими темпами зростає. На підвищення темпів такого зростання можуть вплинути комплексні заходи щодо створення повноцінної системи соціальних, медичних та просвітницьких послуг на рівні громади для сімей, які виховують дітей з інвалідністю; розвиток системи інклюзивної освіти; подальше подолання стигматизації та дискримінації осіб з інвалідністю; популяризація сімейних форм виховання шляхом рекламних кампаній у ЗМІ з акцентом на важливість прийняття дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають інвалідність, у родини. Водночас, для конкретизації таких заходів подальшого вивчення потребують особливостей та проблемні аспекти виховання дітей з інвалідністю у існуючих на сьогодні в м. Києві сімейних формах виховання.

Автори висловлюють вдячність працівникам Служби у справах дітей та сім'ї КМДА, Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Міського центру дитини (Березіній В., Романовій І., Лоріашвілі Л., Удовенко Ю.) за сприяння у отриманні статистичної інформації, а також залучення до аналізу отриманих даних.

Література

1. Губерт Г. Формування державної політики щодо захисту прав дітей-сиріт та дітей у період незалежності України / Г. Губерт // Scientific Journal «ScienceRise». – Політичні науки. – №6/1(11). – 2015. – С. 89–93, DOI: 10.15587/2313-8416.2015.44453.

2. Тунтуєва С. В. Сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в діяльності Міжнародної благодійної організації «Благодійний фонд «СОС Дитяче Містечко» / С. В. Тунтуєва, Харченко Л. Г. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Педагогічні науки. – 2012. – № 19(2). – С. 180–185.

3. Тунтуєва С. В. Упровадження технології соціального супроводження сімейних форм виховання в діяльність неурядової громадської організації / Тунтуєва С. В. // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2014. – №1. – С. 73–77.

4. Удовенко Ю. Методичний посібник до впровадження Програми наставництва для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю. Удовенко, О. Смаль. – К. : 2012. – 121 с.

5. A Continuum of Care for Orphans and Vulnerable Children [Електронний ресурс].

– Режим доступу:

<http://www.bettercarenetwork.org/sites/default/files/A%20Continuum%20of%20Care%20for%20Orphans%20and%20Vulnerable%20Children.pdf>

6. Guidance for Orphans and Vulnerable Children Programming [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pepfar.gov/documents/organization/195702.pdf>

7. Semigina T. Social work education in post-socialist and post-modern era: case of Ukraine / T. Semigina // Global social work education- crossing borders blurring boundaries ; editors : Caroline Noble, Helle Strauss, Brian Littlechild. – Sydney University Press, 2014. – P. 257–269, DOI: 10.13140/RG.2.2.25366.55365.

СОСТОЯНИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЕ СЕМЕЙНЫХ ФОРМ ВОСПИТАНИЯ В Г. КИЕВЕ

Татьяна Журавель, кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы, Киевский университет имени Бориса Гринченко, пр-т П. Тычины, 17, г.Киев, Украина, t.zhuravel@kubg.edu.ua

Марина Снитко, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры социальной педагогики и социальной работы, Киевский университет имени Бориса Гринченко, пр-т П. Тычины, 17, г.Киев, Украина, m.snitko@kubg.edu.ua

В статье проанализировано состояние функционирования семейных форм воспитания детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, в г. Киеве, а также сформированы рекомендации по их развитию, в частности для размещения детей с инвалидностью. Авторы обращают внимание на тенденции общего количества, пола, возраста усыновленных детей, детей, переданных под опеку/попечительство, детей, воспитывающихся в приемных семьях и детских домах семейного типа, в том числе детей с инвалидностью. В статье рассматриваются проблемные аспекты устройства детей с инвалидностью в семейные формы воспитания и пути их преодоления.

Ключевые слова: детский дом семейного типа; дети с инвалидностью; дети, лишенные родительской опеки; дети-сироты; опека; попечительство; приемная семья; семейные формы воспитания; усыновления.

CONDITIONS OF OPERATIONS AND DEVELOPMENT FOR FAMILY CARE IN KYIV

Tetyana Zhuravel, Ph.D. in Education, Associate Professor of Social Education and Social Work Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenlo Kyiv University, Ave P. Tychnyna, 17, Kiev, Ukraine, t.zhuravel@kubg.edu.ua

Maryna Snitko, Senior Teacher of Social Education and Social Work Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenlo Kyiv University, Ave P. Tychnyna, 17, Kiev, Ukraine, m.snitko@kubg.edu.ua

The article authors analyzed the functioning of family care for orphans and children deprived of parental care in Kyiv and formed recommendations for development,

particularly for the placement of children with disabilities. The authors draw attention to the trends in the total number, sex, age, adopted children; children transferred to the custody/care, children living in foster families and family-type orphanages, including children with disabilities. In the article, the problematic aspects of placing children with disabilities in family care and possible solutions: comprehensive measures to create a comprehensive system of social, medical and educational services at the community level for families with children with disabilities. Development of inclusive education systems. Further overcoming stigma and discrimination against persons with disabilities; popularization of family care by advertising campaigns in the media with an emphasis on the importance of orphans and children deprived of parental care, who have a disability in the family.

Keywords: adoption; care; children deprived of parental care; children with disability; family care; family-type orphanage; foster family; orphans; tutelage.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2017

Прийнято до друку 16.02.2017

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ghubert Gh. Formuvannja derzhavnoji polityky shhodo zakhystu prav ditej-syrit ta ditej u period nezalezhnosti Ukrainy / Gh. Ghubert // Scientific Journal «ScienceRise». – Politychni nauky. – №6/1(11). – 2015. – S. 89–93, DOI: 10.15587/2313-8416.2015.44453. (ukr.)
2. Tuntujeva S. V. Simejni formy vykhovannja ditej-syrit ta ditej, pozbavlenykh batjkivsjkogho pikluvannja v dijalnosti Mizhnarodnoji blaghodijnoji orghanizaciji «Blaghodijnyj fond «SOS Dytjache Mistechko» / S. V. Tuntujeva, Kharchenko L. Gh. // Visnyk Lughansjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – Pedagoghichni nauky. – 2012. – № 19(2). – S. 180–185. (ukr.)
3. Tuntujeva S. V. Uprovadzhennja tekhnologhiji socialjnogho suprovodzhennja simejnykh form vykhovannja v dijalnistj neurjadovoji ghromadsjkoji orghanizaciji / Tuntujeva S. V. // Socialjna pedagoghika: teorija ta praktyka. – 2014. – №1. – S. 73–77. (ukr.)
4. Udovenko Ju. Metodychnyj posibnyk do vprovadzhennja Prohramy nastavnyctva dlja ditej-syrit ta ditej, pozbavlenykh batjkivsjkogho pikluvannja / Ju. Udovenko, O. Smalj. – K. : 2012. – 121 s. (ukr.)
5. A Continuum of Care for Orphans and Vulnerable Children [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bettercarenetwork.org/sites/default/files/A%20Continuum%20of%20Care%20for%20Orphans%20and%20Vulnerable%20Children.pdf> (eng.)
6. Guidance for Orphans and Vulnerable Children Programming [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pepfar.gov/documents/organization/195702.pdf> (eng.)
7. Semigina T. Social work education in post-socialist and post-modern era: case of Ukraine / T. Semigina // Global social work education- crossing borders blurring boundaries ; editors : Caroline Noble, Helle Strauss, Brian Littlechild. – Sydney University Press, 2014. – P. 257–269, DOI: 10.13140/RG.2.2.25366.55365. (eng.)